

Archeologische waarnemingen achter Poelestraat 13 te Groningen

A.R. Wieringa en J.Y. Huis in 't Veld

met een bijdrage van

K. Helfrich

Stadse Fratsen 27

november 2010

Archeologische waarnemingen achter Poelestraat 13 te Groningen

A.R. Wieringa en J.Y. Huis in 't Veld

met een bijdrage van

K. Helfrich

Stadse Fratsen 27
november 2010

(Archeologische basisrapporten
Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken
van de Gemeente Groningen
en
Stichting Monument & Materiaal
Groningen)

Deze basisrapporten bevatten een weergave van de resultaten van archeologische (deel)onderzoeken die binnen de gemeente Groningen zijn uitgevoerd. De Stadse fratsen zijn beschikbaar op de internetsite:
www.stichtingmenm.nl

Colofon

ARCHIS-meldingsnr: 24238

Redactie: K. Helfrich en G.L.G.A. Kortekaas

Omslag: duigenbakje vnr. 5

Tekening: Y. Schellinger

Status rapport: definitieve versie

Autorisatie:

Drs. G.L.G.A. Kortekaas
Senior KNA-archeoloog Gemeente Groningen

©Gemeente Groningen

ISBN/EAN: 978-90-78589-27-3

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding van het onderzoek	1
1.2	Ligging van het onderzoeksterrein	1
1.3	Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	1
1.4	Bodemopbouw	1
1.5	Beknopte voorgeschiedenis	1
1.6	Werkwijze	2
2	Resultaten	5
2.1	Inleiding	5
2.2	IJzertijd	5
2.3	Late middeleeuwen	5
2.3.1	Sloten en greppels	5
2.3.2	Gebouwstructuur	9
2.3.3	Overige laatmiddeleeuwse sporen	9
2.4	Nieuwe tijd	11
3	Ceramiëk	13
	<i>K. Helfrich</i>	
3.1	Inleiding	13
3.2	Methode	13
3.3	Resultaten	13
3.3.1	IJzertijd	13
3.3.2	Late middeleeuwen	13
3.3.3	Nieuwe tijd	16
3.4	Conclusie	16
4	Hout	17
5	Conclusie	19
	Literatuur	21
	Bijlage 1 Technische en administratieve gegevens	23
	Bijlage 2 Vondstenlijst	25

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Het instorten van een deel van het pand Poelestraat 13 tijdens verbouwwerkzaamheden noopte uitvoerder Noord-Bouw bv uit Veendam tot het geheel reconstrueren van de achterzijde van het pand. De consequentie was dat het pand grotendeels gesloopt werd en van nieuwe funderingen zou worden voorzien. Dit was aanleiding om het bouwproces, waarbij het bodemarchief opgeruimd zou worden, archeologisch te begeleiden.¹ De begeleiding vond plaats in september 2007 en is uitgevoerd door veldmedewerkers van opgraafbedrijf ARC bv uit Groningen. Het rapport is opgesteld door medewerkers van de Gemeente Groningen, ARC bv en vrijwilligers van de Stichting Monument en Materiaal (zie bijlage 1).

1.2 Ligging van het onderzoeksterrein

Poelestraat 13 is gelegen in het hart van Groningen, op een steenworp afstand van de Grote Markt, vlakbij de Oosterstraat (afb. 1). Het gebied valt binnen de middeleeuwse stadskern van Groningen. Het terrein ligt op de oosthelling van de Hondsrug (zie paragraaf 1.4), waardoor er een behoorlijk verval aanwezig is in de Poelestraat.

1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Doel van het onderhavige onderzoek was het vastleggen van archeologische gegevens, die bij de uitgraving van de bouwput verloren zouden gaan. Deze gegevens kunnen een bijdrage leveren aan het reconstrueren van de ontstaansgeschiedenis van de stad Groningen in het algemeen, en aan de bebouwings- en bewoningsgeschiedenis van de omgeving Poelestraat en Oosterstraat in het bijzonder. Het Programma van Eisen (PvE) voor onderhavig onderzoek werd opgesteld door drs. G.L.G.A. Kortekaas.

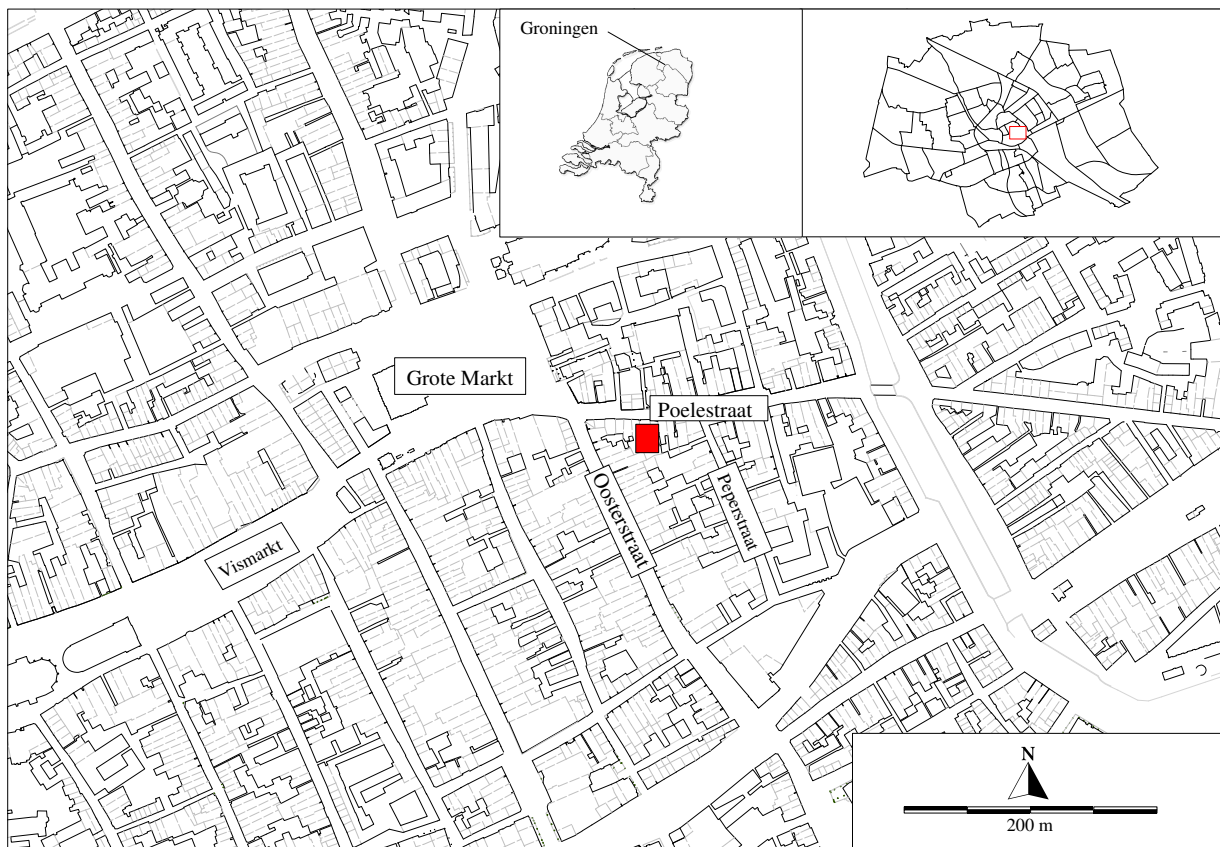
1.4 Bodemopbouw

De stad Groningen ligt op de Hondsrug, een stuwwal uit de voorlaatste ijstijd bestaande uit keileem en keizand. Aan het einde van de laatste ijstijd is op de flanken van de Hondsrug zogenaamd dekzand afgezet. Op de noordelijke uitloper van deze rug ontstond in de loop van de middeleeuwen Groningen. Binnen de stad lagen verschillende essen (door plaggenbemesting opgehoogde akkers), zo ook rond de Oosterstraat en Poelestraat. In de late middeleeuwen is door jarenlange depositie van stratendrek en afval het maaiveld van de historische binnenstad ca. 2 tot 3 m hoger komen te liggen. In de archeologie wordt voor deze grond de term steigeraarde gebezigd. Deze steigeraarde en het esdek hebben de oudste sporen van bewoning met een beschermende laag afgedekt.

1.5 Beknopte voorgeschiedenis

In de binnenstad van Groningen zijn sporen van menselijke activiteit gevonden die teruggaan tot in het neolithicum. Deze resten liggen op de top van de Hondsrug, in het dek- en keizand. Vanaf de vroege middeleeuwen tot de 11e eeuw is het land rond de Poelestraat in gebruik als es (zie paragraaf 1.4). Nadien raakt de es overbouwd en ontstaat het huidige stratenplan.

¹Daarbij moet aangetekend worden dat al met de graafwerkzaamheden was begonnen voordat de gemeentelijk archeoloog van Groningen, de heer Kortekaas, werd ingelicht.

Afbeelding 1: De ligging van het onderzoeksgebied. Kaart: J. Buist.

In het bebouwde deel aan de zuidzijde van de Poelestraat, ten oosten van de Peperstraat, staan huizen die mogelijk al uit de 14e eeuw stammen. Dit is gebleken bij bouwhistorisch onderzoek aan Poelestraat 29 (Bastmeijer et al. 2002, pp. 49–51). De bebouwing aan de zuidzijde van de Poelestraat, ten westen van de Peperstraat, is mogelijk jonger. In dit deel van de straat zijn bouwhistorische waarnemingen gedaan in Poelestraat 13 en 17. Deze huizen worden gedateerd in de 16e eeuw (Tel & Van der Waard 2004, p. 52; Tel & Verkerk 2005, p. 66). Het hoekpand met de Peperstraat, Poelestraat 25 is ook 16e eeuws (Tel et al. 2007, p. 41).

Op de 17e-eeuwse stadsplattegrond van Haubois is het achterdeel van het onderzoeksterrein nog onbebouwd. Op de kadastrale minuut van ca. 1832 is op een klein plaatsje na de gehele onderzoekslocatie bebouwd (afb. 2). De verkaveling van de percelen in dit deel van de binnenstad is geënt op de verkaveling van de Oosterstraat. De verkaveling aan de Oosterstraat bestaat uit smalle haaks op de straat gelegen (huis-) percelen.

1.6 Werkwijze

Omdat de uitvoerder al was begonnen met het uitgraven van de bouwput is het archeologische werk ingepast in het bouwproces. Vanwege de zeer beperkte omvang van het werkterrein werd bij het onderzoek volstaan met het doen van archeologische waarnemingen. De ontgraving geschiedde in meerdere fasen. In eerste instantie werden langs de muren van belendende panden H-balk constructies en een Berliner damwand aangebracht om deze panden te stutten. Deze werkzaamheden zijn uitgevoerd zonder archeologische begeleiding.

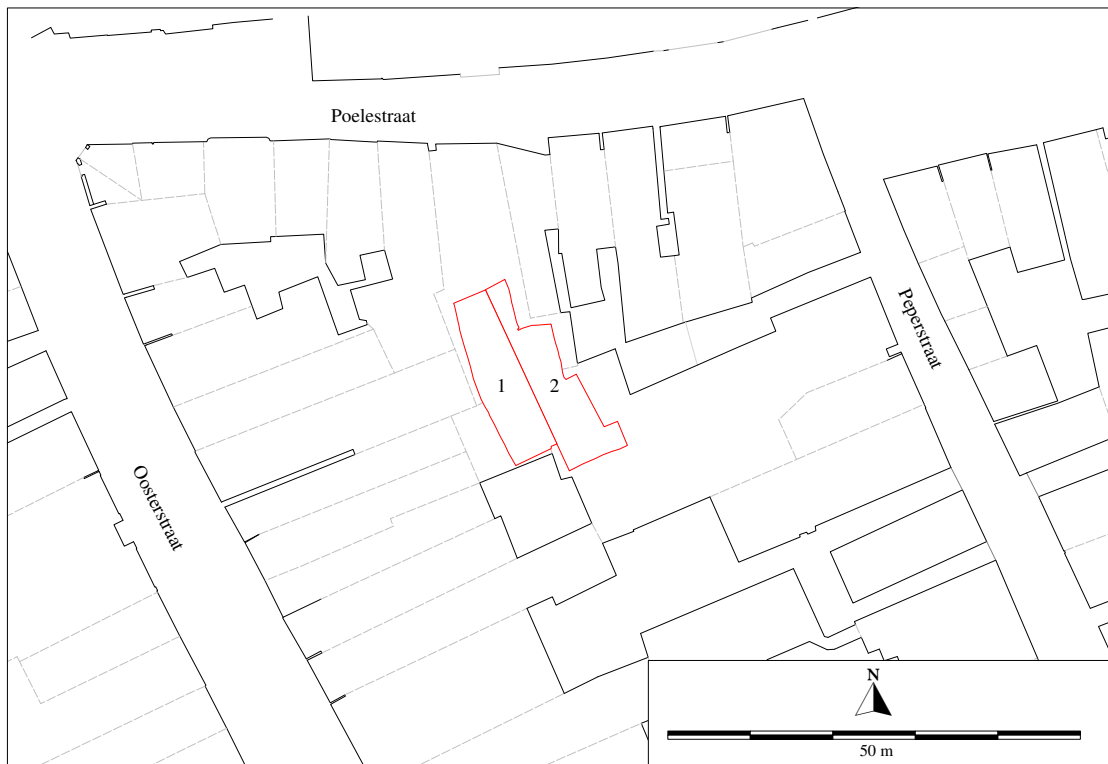
In een volgende fase werd de bouwput tot ca. 1 m onder maaiveld van de Poelestraat en tot ca. 2 m onder het maaiveld van de hoger gelegen Oosterstraat ontgraven. Bij deze graafwerkzaamheden was sporadisch gelegenheid tot het doen van archeologische waarnemingen. Vond-

sten die tijdens deze waarnemingen zijn gedaan zijn op een fictief vlak 1 geregistreerd. Op de einddiepte van de bouwput kon in etappes in een deel van de bouwput handmatig een leesbaar vlak worden aangelegd en getekend (vlak 2).

De sporen en structuren die zich in dit vlak aftekenden zijn middels een lokaal meetsysteem ingetekend (schaal 1:40), gecoupeerd en gewaterpast. Om administratieve redenen is de werkput in twee delen opgesplitst (werkput 1 en 2; afb. 3). De vaste punten van dit meetsysteem zijn digitaal ingemeten door de dienst Geo-informatie van de Gemeente Groningen.

Afbeelding 2: Het onderzoeksterrein (rood omlijnd) en Poelstraat nrs. 13, 17, 25 en 29 aangegeven op de kadastrale minuut uit 1832. Kaart: A.R. Wieringa.

Afbeelding 3: De ligging van de werkputten (roodomlijnd) op de kadastrale kaart van de Gemeente Groningen. Kaart: J. Buist.

2 Resultaten

2.1 Inleiding

De bodemopbouw op het onderzoeksterrein bestond van boven naar onder uit:

- donkere humeuze steigeraarde
- lichtgrijs esdek
- keizand

Het getekende vlak 2 bevond zich in de top van het keizand, net onder het esdek en lag gemiddeld rond de 1,40 +NAP. In het vlak tekenden zich sloten, greppels, vlekken, kuilen en paalkuilen af (afb. 4). In de zuidwesthoek van het terrein werd de ingraving van een waterput waargenomen.

Op basis van de stratigrafische ligging, kleur, textuur en het vondstmateriaal kunnen de grondsporen aan twee tijdvakken worden toebedeeld: de ijzertijd (800–12 v. Chr.) en de late middeleeuwen (1050–1500 n. Chr.; afb. 5). Hiernaast zijn tijdens het afgraven van de bouwput enkele nieuwetijdse sporen waargenomen (vlak 1). Recente sporen en verstoringen worden verder buiten beschouwing gelaten.

2.2 IJzertijd

Een aantal paalgaten dateert op basis van hun ligging onder het esdek, in combinatie met hun licht bruingrijze kleur en aardewerkvondsten vermoedelijk uit de ijzertijd (afb. 6). In één van deze paalgaten zat een ijzertijd wandscherf (werkput 2, spoor 19; vnr. 16; zie paragraaf 3.3.1 en bijlage 2). Samen met drie andere sporen vormt dit paalgat een vierpalige spieker, een opslagplaats voor graan of hooi (afb. 7).² De spieker is rechthoekig van vorm, met een afmeting van 3 x 2 m. De oriëntatie is ZZW-NNO.

De overige paalgaten konden vanwege het kleinschalige en fragmentarische karakter van het onderzoek niet tot een structuur worden gereconstrueerd. Elders op het terrein is in een middeleeuwse greppel naast middeleeuws aardewerk ook een aardewerkscherf uit de ijzertijd aangetroffen (werkput 1, spoor 31; vnr. 10).

2.3 Late middeleeuwen

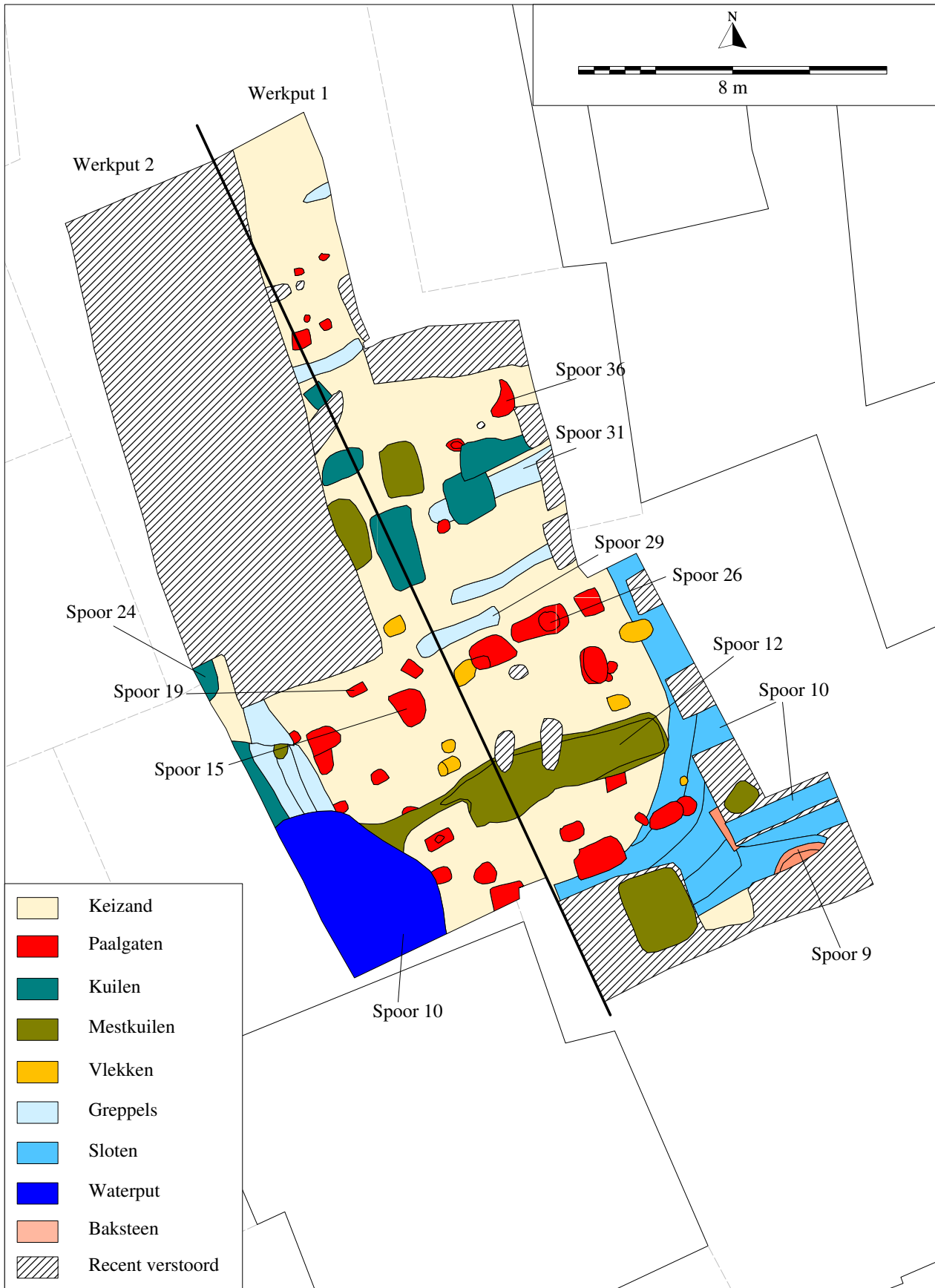
Een groot deel van de sporen stamt op basis van de (donker-) grijze kleur, het veelvuldig voorkomen van leembrokken in de vulling en het aangetroffen scherfmateriaal uit de late middeleeuwen. Naast paalgaten betreft het tevens een aantal sloten en greppels.

2.3.1 Sloten en greppels

Aan de zuidkant van het onderzoeksterrein ligt een ZZW-NNO gerichte sloot, in lijn met de nu nog bestaande percelering van de Oosterstraat-oostzijde (zie afb. 4; werkput 1, spoor 10). Aan de oostkant van het terrein maakt de sloot een bocht (of aftakking) in noordwestelijke richting, haaks op de verkaveling van de Oosterstraat. Het aardewerk uit de sloot dateert uit de 11–12e eeuw (vnr. 12; zie hoofdstuk 3).

Enkele greppels ten noorden van deze schuur hebben dezelfde oriëntatie als de sloot (afb. 8). In twee van deze greppels werd laatmiddeleeuws kogelpotaardewerk gevonden (werkput 1, spoor 31; vnr. 10 en werkput 1, spoor 29; vnr. 18).

²In een voorlopige publicatie van dit onderzoek (Kortekaas et al. 2008, pp. 48–50) is een structuur uit de (Romeinse) ijzertijd gereconstrueerd; een tweeschepige, ongeveer 4,4 m brede schuur. Bij nadere bestudering van de aangetroffen resten blijkt de reconstructie van deze schuur niet houdbaar. De paalgaten van de zogenaamde structuur verschillen aanzienlijk van elkaar; niet alleen wat betreft de aard, kleur en textuur van het spoor, maar ook in de datering.

Afbeelding 4: De aangetroffen sporen. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Afbeelding 5: Sporenkaart met de sloten, greppels, kuilen, paalgaten en vlekken in twee perioden ingedeeld, aan de hand van de kleur, textuur en stratigrafische ligging van de sporen. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Afbeelding 6: Paalgat met bruingrijze vulling; werkput 1, spoor 35. Foto: A.R. Wieringa.

Afbeelding 7: Spieker uit de ijzertijd. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Afbeelding 8: Dwarsdoorsede van een greppel; werkput 1, spoor 31. Foto: A.R. Wieringa.

2.3.2 Gebouwstructuur

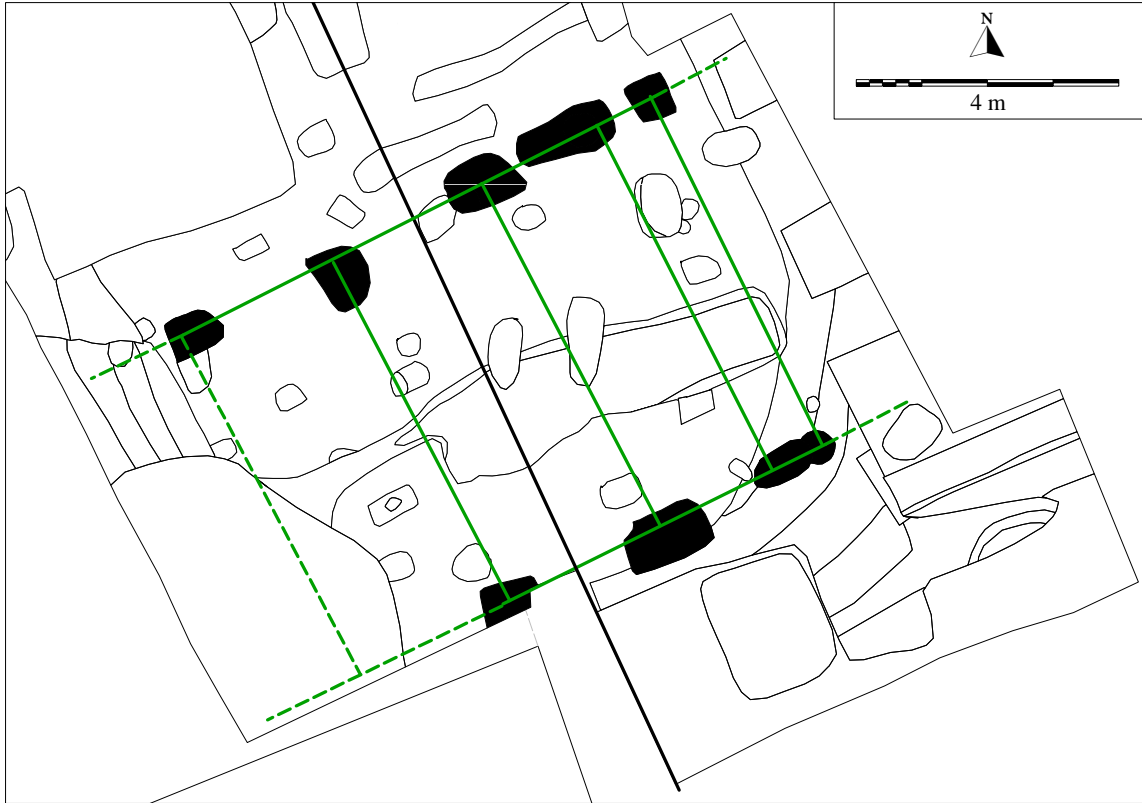
In de volle middeleeuwen (ca. 1000–1250 n. Chr) staat er een houten gebouw op het terrein.³ Het betreft vermoedelijk een éénschepige gebouw met een ZZW-NNO oriëntatie (afb. 9). De lengte bedroeg minimaal 9,5 m bij een waargenomen breedte van ongeveer 6,8 m. De paalgaten waren grijs tot donkergrijs van kleur en bevatten vaak lichtgrijze leembrokken. Ze hadden een gemiddelde doorsnede van 90 cm en waren vanaf het getekende vlak nog 15–30 cm diep.

In twee tot het gebouw gerekende paalgaten is aardewerk gevonden. Spoor 26 uit werkput 1 bevatte materiaal dat als laatmiddeleeuws gedateerd is (vnr. 22). In dit spoor zat tevens een grote vlek verbrand leem (afb. 10). In spoor 15 van werkput 2 bleek aardewerk uit de 10–11e eeuw n. Chr te zitten (vnr. 17). Enkele paalgaten van het gebouw zijn ingegraven door de dan al opgevulde (erf-) sloot. Aan de zuidwestkant van het terrein wordt het gebouw door een grote ingraving van een waterput (werkput 2, spoor 10, zie beneden) doorsneden. Deze put dateert vermoedelijk uit het einde van de 13e eeuw. Het gebouw stamt waarschijnlijk uit de 11–12e eeuw.

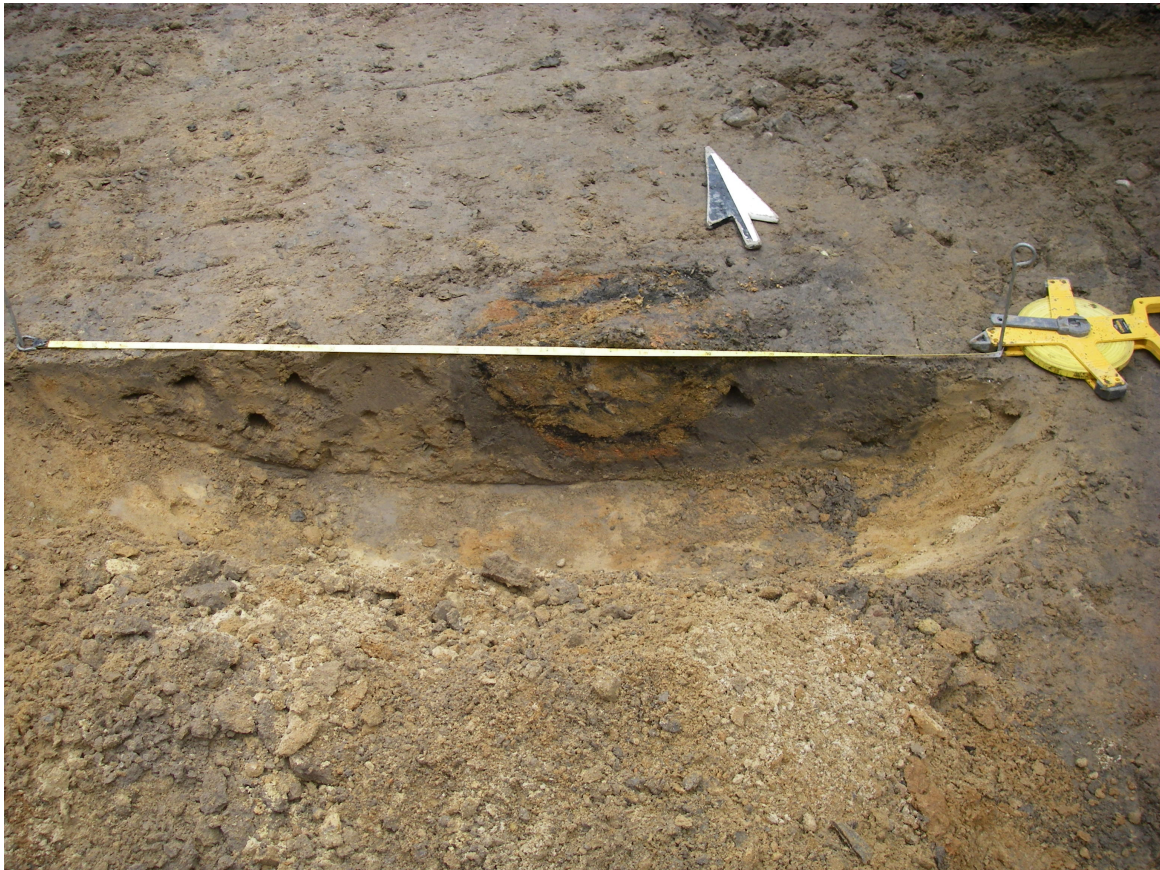
2.3.3 Overige laatmiddeleeuwse sporen

Tijdens de ontgraving zijn in de donkere steigeraarde boven het keizand enkele vage mestkuilen waargenomen. Uit één daarvan is kogelpotaardewerk en steengoed verzameld (vnr. 5). Behalve deze mestkuilen werden op vlak 2 een aantal andere mestkuilen gedocumenteerd. Een grote mestkuil in het zuidelijk deel van het terrein was waarschijnlijk vanaf de top van het esdek ingegraven (werkput 1 en 2, spoor 12). De vulling bevatte helaas geen dateerbare vondsten. Een uitloper van deze mestkuil werd doorsneden door de ingraving van de hierboven genoemde

³Een in de voorlopige publicatie genoemde middeleeuwse zeskantige korenberg (Kortekaas et al. 2008, p. 50) bleek bij nadere inspectie niet reconstrueerbaar.

Afbeelding 9: Gebouwstructuur uit de late middeleeuwen. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Afbeelding 10: Coupe van een paalgat; werkput 1, spoor 26. Foto: A.R. Wieringa.

waterput (zie afb. 4; werkput 2, spoor 10; afb. 11). In de vulling van de ingraving zijn puinbrokjes waargenomen; aardewerk uit de ingraving dateert uit de 12–13e eeuw (vnr. 7). De waterput zal gezien de aanwezigheid van baksteenbrokjes aan het einde van de 13e eeuw zijn gegraven.

Afbeelding 11: Aan de onderzijde van de foto de (donkere) ingraving van de laatmiddeleeuwse waterput (werkput 2, spoor 10). Foto: A.R. Wieringa.

2.4 Nieuwe tijd

In het terreindeel vlak achter het voorhuis aan de Poelestraat werd tijdens de ontgraving een blauwe kleilaag met daarin een asvlek waargenomen. Waarschijnlijk diende de kleilaag als vloer en als inpandige bodemafsluiting tegen optrekkend vocht. De asvlek is waarschijnlijk het restant van een haard of stookplaats op de vloer. Op de vloer werden scherven roodbakkerd aardewerk gevonden, die dateren in de 16e of 17e eeuw (vnr. 4).

Sporen van funderingen en puinresten waren op het ontgravingsniveau (vlak 2) vrijwel niet (meer) aanwezig. Uitzondering hierop vormde een 19e eeuwse bakstenen waterput in de uiterste zuidoosthoek van het terrein (zie afb. 4; werkput 1, spoor 9). Deze waterput was opgebouwd uit speciaal daartoe gefabriceerde bakstenen (roodbakkerd) met taps toelopende korte zijden. Deze speciaal gevormde bakstenen kunnen in een cirkel gelegd en gestapeld worden zonder dat er cement nodig is. De druk van de grond rond de put houdt de stenen op hun plek.

3 Ceramiek

K. Helfrich

3.1 Inleiding

Bij de opgraving aan de Poelestraat is een geringe hoeveelheid aardewerkscherven gevonden, die hoofdzakelijk uit de late middeleeuwen afkomstig zijn. De vondsten zijn alle uit grondsporen afkomstig. In bijlage 2 wordt een overzicht van alle vondsten gegeven.

3.2 Methode

De ceramiekvondsten zijn gewassen en vervolgens geteld en beschreven. In tabel 1 is een overzicht van de aantallen per soort ceramiek en per periode opgenomen. Hoewel het aantal scherven niet groot is, is de diversiteit in vormen en ceramieksoorten dat wel. Het materiaal zal gesplitst naar periode en ceramieksoort beknopt beschreven worden. De kogelpotranden zijn vergeleken met de indeling van het kogelpotaardewerk van de opgraving van het Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen (Kortekaas 1992).

Tabel 1: Overzicht van aantallen scherven per ceramieksoort en per periode

ceramieksoort	ijzertijd	late middeleeuwen	nieuwe tijd	Totaal
terpaardewerk	2			2
kogelpotaardewerk		25		25
pingsdorfaardewerk		2		2
steengoed		2		2
roodbakkend aardewerk			10	10
Totaal	2	29	10	41

3.3 Resultaten

3.3.1 IJzertijd

Uit de ijzertijd zijn twee wandscherfjes aanwezig (vnrs. 10 en 16; werkput 1, spoor 31 en werkput 2, spoor 19). De determinatie hiervan is niet geheel zeker, omdat de scherven bezet zijn met zandaankoeksels, die er niet makkelijk van af te halen zijn zonder schade aan de scherven te veroorzaken. De scherf in vondstnummer 10 heeft een organische magering en lijkt van een schaal afkomstig.

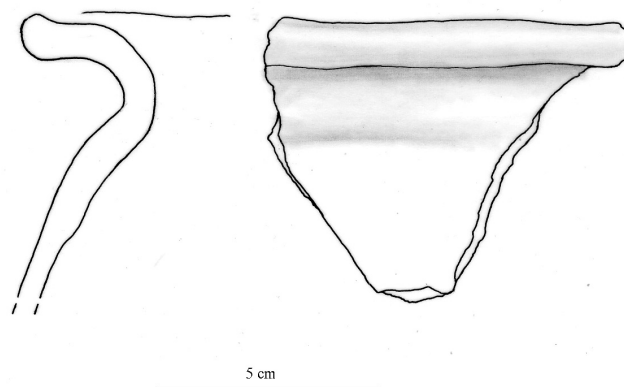
3.3.2 Late middeleeuwen

Bijna driekwart van de scherven stamt uit de late middeleeuwen, waarbij het kogelpotaardewerk veruit het meest vertegenwoordigd is. In veel gevallen gaat het om één scherfje per vondstnummer. Naast het lokaal vervaardigde kogelpotaardewerk bevinden zich ook nog twee soorten importceramiek onder de geborgen vondsten, te weten pingsdorfaardewerk en steengoed.

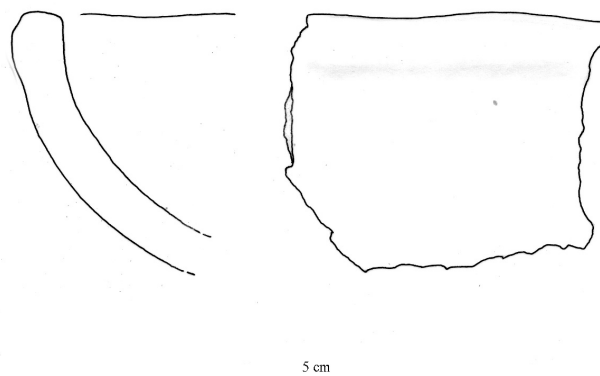
Kogelpotaardewerk

De oudste scherven van dit aardewerk behoren bij een kookpot. De rand/wandscherf van deze kookpot heeft een schouder en de rand maakt een scherpe knik, is licht verdikt en nog vrij onregelmatig van dikte en vorm (afb. 12; vnr. 17; werkput 2, spoor 15). De rand is een variant

op het model WNC-3 en dateert waarschijnlijk uit de 10–11e eeuw. Een randfragment dat vergelijkbaar is met het type WNC-13 heeft een nauwelijks verdikte rand (vnr. 19; werkput 1, spoor 36). In ditzelfde vondstnummer is ook nog een groot rand/wandfragment van een bakpan aanwezig. Deze heeft een vlakke rand en is zwaar beroet (afb. 13). Hoewel een steel ontbreekt, lijkt de vorm onmiskenbaar te horen bij een bakpan. Beide scherven kunnen gesitueerd worden in de 11–12e eeuw. Iets jonger zijn de randfragmenten die behoren bij de typen WNC-14 en WNC-16, die beide tweemaal voorkomen en dateren uit de periode 12–14e eeuw. In vondstnummer 7 (werkput 2, spoor 10) is een randscherf van eerstgenoemde type aanwezig, dat een korte opstaande rand met een verdikt, deels afgerond profiel bezit en voorzien is van dekselgeul (afb. 14). De datering hiervan ligt in de 12–13e eeuw. Vermeldenswaardig is voorts een groot hoekfragment van een komfoor (afb. 15; vnr. 3, aanleg vlakvondst). De bovenzijde is versierd met een dubbele rij vingerindrukken. Aan de binnenzijde steekt een driehoekige nok uit. De datering hiervan is 13–14e eeuw.

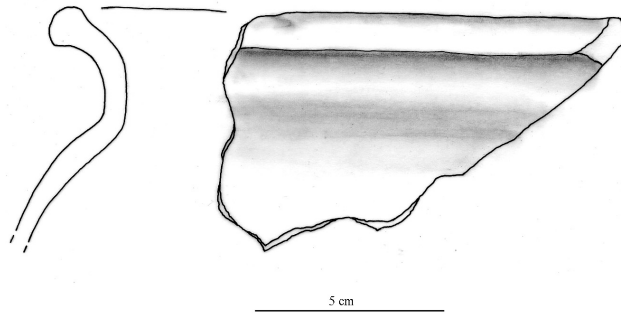
Afbeelding 12: Randfragment kogelpot (vnr. 17); datering 10–11e eeuw. Tekening: M. Koeweiden.

Afbeelding 13: Rand/wandfragment van een bakpan (vnr. 19); datering 11–12e eeuw. Tekening: M. Koeweiden.

Pingsdorfaardewerk

Twee scherven behoren tot dit soort aardewerk, waaronder een randfragment. Dit randfragment (afb. 16; vnr. 9; werkput 2, spoor 24) heeft een matig hard baksel en een gelige kleur. De opstaande rand is verdikt en afgerond en is vergelijkbaar met een op het Wolters-Noordhoff-Complex gevonden randfragment (Mennens-van Zeist 1992, p. 266, afb. IX-2). Het heeft waarschijnlijk toebehoord aan een hoge beker. In de typologie van Sanke (2002) is echter

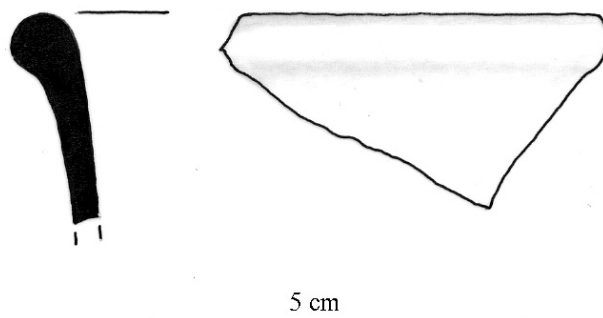

Afbeelding 14: Randfragment kogelpot (vnr. 7); datering 12–13e eeuw. Tekening: M. Koeweiden.

Afbeelding 15: Komfoor van kogelpotaardwerk (vnr. 3); datering 13–14e eeuw. Foto: J. Buist

geen goede parallel gevonden. Mede op grond van een in ditzelfde vondstnummer voorkomende oxyderend gebakken kogelpotscherf lijkt een datering in de 12e eeuw aannemelijk.

Afbeelding 16: Randfragment pingsdorfaardewerk (vnr. 9); datering 12e eeuw. Tekening: M. Koeweiden.

Steengoed

Het steengoed is met twee kleine wandscherfjes vertegenwoordigd. Beide zijn op grond van hun bakselkleur (beige en licht grijs) zeer waarschijnlijk afkomstig uit Siegburg. Eenmaal betreft het een schouderfragment, waarop de onderste draairibbels van de hals zichtbaar zijn. Voor beide is een datering in de 14e eeuw aannemelijk.

3.3.3 Nieuwe tijd

In vondstnummer 4 (werkput 1, vlak 1: steigeraarde) bevinden zich scherven van tenminste drie voorwerpen van roodbakkend aardewerk. Eén grote wandscherf is gezien de bolling van de scherf vermoedelijk afkomstig van een kan. Deze scherf is ongeglazuurd, hetgeen de vraag doet oprijzen of het mogelijk om een halffabrikaat gaat. Aan de buitenzijde zijn nog lichte draaisporen zichtbaar. Van een onberoepte grape zijn rand-, wand- en bodemscherven aanwezig. Ook een half worstoor kan mogelijk tot dit voorwerp worden gerekend. De bijbehorende bodemscherf doet een licht opbollende lensbodem vermoeden. Tot slot is nog een bodemscherf met pootje aanwezig van een eveneens alleen aan de binnenzijde geglazuurd potje. De datering van deze voorwerpen ligt vermoedelijk eerder in de 16e dan in de 17e eeuw.

3.4 Conclusie

Het ceramische vondstmateriaal dat bij deze opgraving is geborgen bevat slechts een veertigtal scherven, die hoofdzakelijk een laat-middeleeuwse datering hebben. De ijzertijdscherven zijn erg klein en door hun slechte conditie moeilijk te dateren. In het laat middeleeuwse spectrum komen geen bijzonderheden voor. Importen uit Pingsdorf en het Duitse Rijnland zijn voor de periode 1000–1400 erg gebruikelijk. Over de status van de bewoners kan niet veel gezegd worden, omdat de importen van te algemene aard zijn, evenals de te onderscheiden vormtypen (kookpot, bakpan en komfoor).

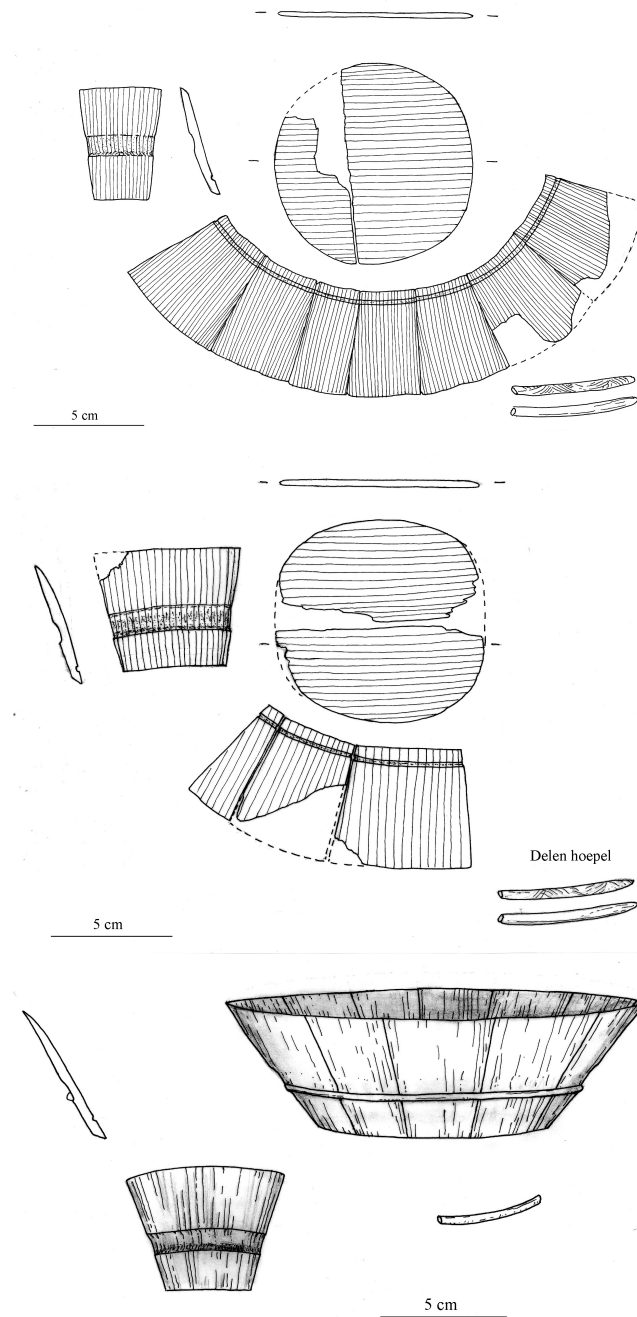
De enige scherven uit de nieuwe tijd zijn aangetroffen op een vloerniveau. Ook hier kan op grond van de ceramiek geen uitsluitsel over de status van de bewoners verschaft worden.

4 Hout

Bij het ontgraven van Poelestraat 13 zijn delen van drie duigenbakjes gevonden (vnr. 3 en 5; afb. 17). Deze duigenbakjes worden veelvuldig gevonden in een middeleeuwse context, ook in de stad Groningen. Duigenbakjes waren waterdicht en dienden als bekertjes, schaaltes of bakjes. Ondanks dat de drie onderhavige bakjes geen duidelijk vastgelegde vondstcontext hebben (ze zijn 'opgeraapt' bij de ontgraving van het terrein) verdienen zij toch enige aandacht. Vondstnummer 3 is waarschijnlijk afkomstig uit een laag steigeraarde en vondstnummer 5 uit een mestkuil.

Het hout van de duigen en hoepels werd gedetermineerd door dhr. F. Vrede (Gemeente Groningen). De drie duigenbakjes zijn van dezelfde houtsoorten vervaardigd. De duigen zijn gemaakt van *Picea* (fijnspar) en de hoepels van *Frangula Alnus* (sporkehout of vuilboom). Omdat fijnspar in de middeleeuwen niet in Nederland voorkomt, is het zeer waarschijnlijk dat de duigenbakjes zijn geïmporteerd. In combinatie met de sporkehouten hoepels is het meest waarschijnlijke herkomstgebied de Duits-Poolse Oostzeekust of het aansluitende Baltische gebied.

Beide bakjes behoren tot het zogenaamde type I, dat slechts één hoepel telt (Casparie & Helfrich 1992). Dit type duigenbakje is in Groningen onder meer gevonden tijdens opgravingen aan de Oude Boteringestraat, de Stalstraat en de Lutkenieuwstraat (Casparie & Helfrich 1992, Wieringa & Helfrich 2009, Huis in 't Veld 2008). Volgens Casparie en Helfrich (1992) komt dit type duigenbakje vanaf de tweede helft van de 13 eeuw tot halverwege de 14e eeuw in Groningen voor.

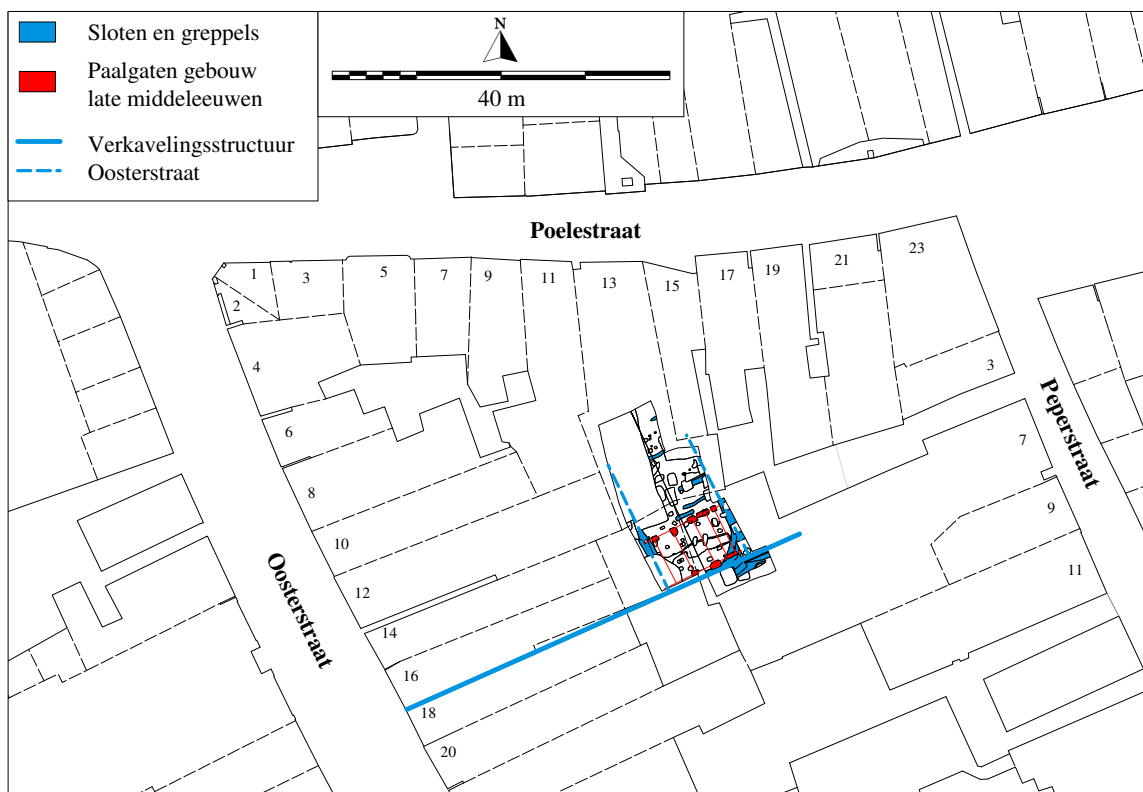

Afbeelding 17: De twee duigenbakjes uit vondstnummer 5 (boven en midden) en het bakje uit vondstnummer 3 (onder). Tekening: Y. Schellinger.

5 Conclusie

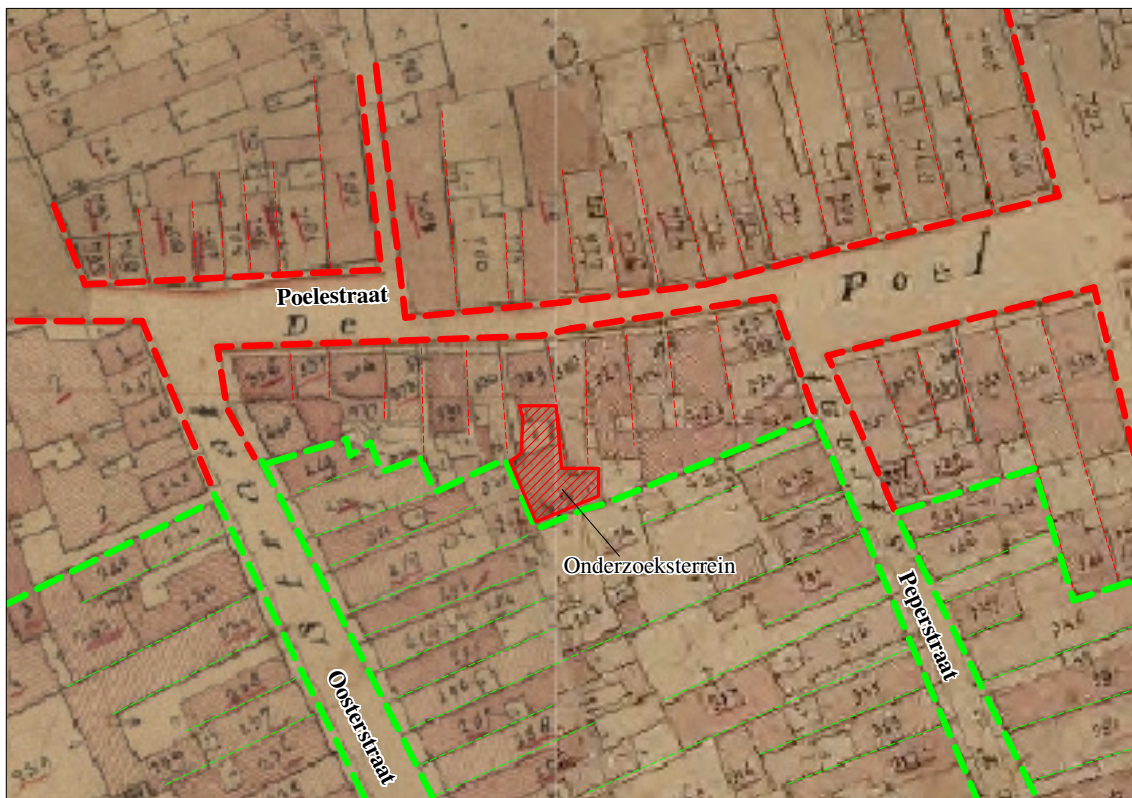
Ondanks de lastige omstandigheden waaronder de archeologische begeleiding plaatsvond, is het gelukt om archeologische waarnemingen te doen. Hoewel het onderzoek slechts een beperkte omvang heeft, bevat het informatie over de (laatmiddeleeuwse) verkavelingsgeschiedenis van dit deel van de binnenstad.

De op het achterterrein van Poelestraat 13 aangetroffen laatmiddeleeuwse resten, sloten, greppels en gebouw, lijken wat betreft hun ligging aan te sluiten op de verkavelingsrichting van de Oosterstraat en niet op de verkaveling van de Poelestraat (afb. 18). De verkavelingsrichting van de kavels zet zich aan weerszijden van de Oosterstraat door, zoals op afbeelding 19 te zien is. Gezien het aan de Poelestraat 13 aangetroffen kogelpotaardewerk stamt deze verkaveling uit de 10–11e eeuw n. Chr.

Afbeelding 18: De sloten, greppels en het gebouw uit de late middeleeuwen. De oriëntatie van de sporen komt overeen met de verkavelingsstructuur van de Oosterstraat. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Later (wellicht aan het einde van de late middeleeuwen) wordt het achterterrein opgenomen in een perceel dat aan de Poelestraat ligt (tegenwoordig Poelestraat nr. 13; zie afb. 19). Hoewel bouwhistorische waarnemingen aantonen dat de gebouwen in dit deel van de Poelestraat pas vanaf de 16e eeuw 'verstenen' (zie paragraaf 1.5), is het goed mogelijk dat de bakstenen panden oudere (houten) voorgangers hebben gehad. De ouderdom van de bebouwing aan de Poelestraat is niet met zekerheid bekend. Of de ietwat onregelmatige verkaveling van de Poelestraat (noord en zuidzijde) jonger is dan de verkaveling aan de Oosterstraat kan op basis van dit onderzoek slechts worden vermoed.

Afbeelding 19: Kadastrale minuut uit 1832 van de omgeving Poelestraat en Oosterstraat. Binnen de groene stippellijnen zijn de kavels van de Oosterstraat en Peperstraat aangeduid. De rode stippellijnen markeert de verkaveling aan de Poelestraat-noord en zuidzijde. Kaart: Gemeente Groningen met aanvulling van A.R. Wieringa en J.Y. Huis in 't Veld.

Literatuur

- Bastmeijer, A., T. Tel & H. Wierds, 2002. Jaaverslag bouwhistorie in 2001. *Hervonden Stad 2002*, pp. 29–54.
- Casparie, W.A. & K. Helfrich, 1992. De houten voorwerpen. In: P.H. Broekhuizen et al. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek. Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalige Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*. Groningen, pp. 431–473.
- Huis in 't Veld, J.Y., 2008. *Twintig eeuwen stadsontwikkeling in beeld. Een opgraving aan de Lutkenieuwstraat te Groningen*. Groningen (Stadse Fratsen 10).
- Kortekaas, G.L.G.A., 1992. Het middeleeuwse inheemse aardewerk. In: P.H. Broekhuizen et al. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek. Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*. Groningen, pp. 235–261.
- Kortekaas, G. et al., 2008. Jaarverslag archeologie in 2006 en 2007. *Hervonden Stad 2008*, pp. 6–59.
- Mennens-van Zeist, A., 1992. Laat-middeleeuwse importkeramiek. In: P.H. Broekhuizen et al. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek. Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*. Groningen, pp. 263–292.
- Sanke, M., 2002. *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie – Typologie – Chronologie*. Mainz (Rheinische Ausgrabungen 50).
- Tel, T. & M. Verkerk, 2005. Jaarverslag bouwhistorie in 2004. *Hervonden Stad 2005*, pp. 37–66.
- Tel, T., M. Verkerk & F. van der Waard, 2007. Jaarverslag bouwhistorie in 2006. *Hervonden Stad 2007*, pp. 6–42.
- Tel, T. & F. van der Waard, 2004. Jaarverslag bouwhistorie in 2003. *Hervonden Stad 2004*, pp. 29–52.
- Wieringa, A.R. & K. Helfrich, 2009. *Een laat-middeleeuws achtererf aan de Stalstraat te Groningen*. Groningen (Stadse Fratsen 17).

Bijlage 1 Technische en administratieve gegevens

Plaats:	Groningen
Straat:	Poelestraat 13
Toponiem:	Jacks Casino
Kaartblad:	07D
Kadastraalnr:	3214
Coördinaten:	233.975–581.921; 233.979–581.899; 233.998–581.903; 233.986–581.923
Archis onderzoeksmeldingnr:	24238
Opdrachtgever:	Gemeente Groningen
Betrokken instanties:	Gemeente Groningen Stichting Monument en Materiaal (M&M) ARC bv, Groningen
Medewerkers:	J. Buist (Gemeente Groningen) H.H. Bürmann (veldmedewerker; ARC bv) K. Helfrich (aardewerkspecialist, Gemeente Groningen) G.L.G.A. Kortekaas (gemeentelijk archeoloog, Gemeente Groningen) S.A. Mulder (veldmedewerker; ARC bv) M. Koeweiden (M&M) Y. Schellinger (M&M) F. Vrede (archeobotanicus, Gemeente Groningen) A.R. Wieringa (projectleider, ARC bv)
Complex:	Binnenstad
Periode:	Late middeleeuwen
Geomorfologie:	Stuwwal
Type bodem:	Keizand
Hoogte :	4.00+ NAP
Opgravingsperiode:	september 2007
Bewaarplaats bodemvondsten:	Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten Westerbinnensingel 48 Groningen

Bijlage 2 Vondstenlijst

Betekenis van de gebruikte afkortingen: LG=laag, MSK=mestkuil, PG=paalgat, WA=waterput, SL=sloot, KL=kuil, GR=greppel, VL=vlek, gls=glas, kaw=ceramiëk, kbw=bouwkeramiëk, mtl=metaal, pht= hout, stn=natuursteen, lme= late middeleeuwen, ijt= ijzertijd.

vondstnr.	werkput	vlak	spoor	vulling	aard spoor	vondstcategorie	datering
1							
2	1	2	2	–	LG	kaw, mtl	14
3	1	511	3	–	LG	kaw, kbw, pht	13-14
4	1	1	4	–	LG	kaw	16-17
5	2	1	2	–	MSK	kaw, pht	lme
6	2	2	3	–	PG	stn	
7	2	2	10	–	WA	kaw	12-13
8	1	2	10	4	SL	kaw	lme
9	2	2	24	–	KL	kaw	11-12
10	1	2	31	–	GR	kaw	lme en ijt
11	1	2	10	4	SL	bot	
12	1	2	10	5	SL	kaw, bot	11-12
13	2	2	25	–	KL	kaw	lme
14	1	2	26	1	KL	bot	
15	2	2	20	–	PG	kaw	lme
16	2	2	19	–	PG	kaw	ijt
17	2	2	15	–	VL	kaw, kbw	10-11
18	1	2	29	–	GR	kaw	lme
19	1	2	36	–	PG	kaw, bot	11-12
20	1	2	34	–	KL	kaw, bot	lme
21	1	2	45	–	KL	gls, kbw, stn	
22	1	2	27	–	KL	kaw	lme

